

УДК 1: [322+329] : (470+571)

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2021.36.4>

КОНЦЕПТ «ДУХОВНОСТІ» ЯК БАЗОВИЙ ІНСТРУМЕНТ ДЛЯ СОЦІАЛЬНОЇ ІДЕЙНОЇ ЕКСПАНСІЇ В КОНТЕКСТІ ДОКТРИНИ «РУССКИЙ МИР»

Ксенія Зборовська

*Інститут філософії імені Г. С. Сковороди Національної академії наук України
вул. Трьохсвятительська, 4, 01001, м. Київ, Україна*

Мета цієї роботи – проаналізувати витоки, сутність та використання у культурному дискурсі концепту¹ «духовність» в рамках доктрини «русский мир», деконструювати його релігійне підґрунтя та показати міфологічні витоки і політичні конотації в контексті доктрини «русский мир». Авторка відстоює думку про те, що поняття «духовність» є базовим інструментом для соціальної ідейної експансії в контексті доктрини «русский мир». Його джерела – в ідеологічному конструкті «русская идея» та архетипах політичного міфу російської спільноти, які діяли через художню, богословську та філософську літературу останніх кількох століть у російському культурному дискурсі. Аналіз цілого масиву російської літератури художнього, богословського та наукового характеру спонукав авторку даного дослідження зробити висновок, що ключовими концептами, які використовуються як інструменти ідеологічної маніпуляції в межах доктрини «русский мир», є концепти «духовність» та «культура». Варто відзначити, що концепт духовності є дуже пластичним у доктрині «русского мира», його пряме непоетичне визначення фактично неможливе для російських ідеологів, проте воно є ключовим аргументом на користь Росії у суперечці із Заходом за першість. Саме опозиція Заходу багато в чому визначає національну ідею Росії, її месіанську Роль та риторичну, і ця риторика є немислимою без обґрунтування виняткової особливості російської духовності, яка з «широкою російською душею» готова «обійняти» весь світ. Аргументується, що релігійний складник поняття «російська духовність» виявляється менш значущим, аніж політичний, культурний чи навіть географічний, що дає змогу експлікувати його як інструмент ідеологічної маніпуляції в контексті квазірелігійної доктрини «русский мир».

Ключові слова: ідеологія, доктрина «русский мир», духовність, політичний конструкт, квазірелігійний концепт.

У попередніх публікаціях авторки з даної проблематики було показано онтологічну несумісність постулатів ортодоксального православ'я з доктриною «русского мира». А проте квазірелігійний складник цієї доктрини є дуже вагомим і відіграє значну роль в імплементації ідеологічних конструктів у свідомість як власного народу, так і тих народів, щодо яких здійснюється експансія будь-якого характеру. Російське месіанство в цьому аспекті відіграє роль гаранта доцільності реалізації «російської ідеї»: саме воно надає глобальне пояснення світоустрою, вказує на мету – розширення меж держави, спонукає до руху в тому напрямі, який є ніби корисним для «Отечества» загалом. З огляду на це, концепт «месіанства» в російській спільноті виступає не стільки як релігійне переживання чи філософська концепція, скільки як ідеологія, яка жорстко регламентується і світською владою, і «духовною елітою» країни. Як пише один із сучасних російських апологетів месіанства, «у самій релігійній догматиці месіанізму немало ідей, зокрема й хіліастичні мотиви, які провокують спрямування на соціальну перебудову чи глобальну ідейну експансію» [4, с. 390-393]. Концепт «Москва – Третій Рим», зародженню якого також було приділено

---

¹ Ознайомитись з історією поняття «концепт» можна у відповідній статті [1]. З комунікативною природою концепту можна ознайомитися у працях: [2; 3].

увагу у попередній частині дослідження, отримав свій розвиток в пізніших літературних, політичних роздумах російських еліт: «У XIX столітті думка про те, що Росія матиме з часом визначальний вплив у житті Європи та напрацює високу форму культури, висловлювали засновник слов'янофільства Іван Васильович Кіреєвський, Чаадаєв, Н.Я. Данилевський. Достоевський у своїй Пушкінській промові висловив цю думку, пов'язуючи це з характером російського народу» [5, с. 321]. Сучасний російський філософ (чи, точніше, ідеолог) Олександр Казін узагальнює цілий пласт ідей, зауважуючи, що Росія є єдиною країною у світі, яка зберегла духовну перспективу свого життя і культуру, на відміну від нехристиянського (язичницького) Сходу чи постхристиянського Заходу, який розлучився з вірою вже в епоху Просвітництва. На його думку, російський дух є наскрізно релігійним – він не знає жодних інших цінностей, окрім релігійних [6, с. 211]. Аналіз цілого масиву російської літератури художнього, богословського та наукового характеру спонукав авторку даного дослідження зробити висновок, що ключовими концептами, які використовуються як інструменти ідеологічної маніпуляції в межах доктрини «русский мир», є концепти «духовність» та «культура». Розумінню культури в контексті месіанської ролі російського народу буде присвячено одну з наступних публікацій, що ж до концепта духовності, то варто відзначити, що він є дуже пластичним у доктрині «русского мира», його пряме непоетичне визначення фактично неможливе для російських ідеологів, проте воно є ключовим аргументом на користь Росії у суперечці із Заходом за першість. Саме опозиція Заходу багато в чому визначає національну ідею Росії, її месіанську роль та риторичку, і ця риторика є немислимою без обґрунтування виняткової особливості російської духовності, яка з «широкою російською душею» готова «обійняти» весь світ.

Сучасний російський ідеолог та редактор досить популярного у Петербурзі журналу «Русское самосознание» Борис Дверницький робить акцент на тому, що боротьба (із Заходом) є визначальною характеристикою саме сучасного етапу становлення російської ідеї та російського духу: «Дух нашого народу досяг висоти в ідеї Святої Русі. Потім він досягнув сили в Руській Державі. Але зараз необхідно набути внутрішню міцність Руського духу. Цю міцність ми можемо набути в процесі розвитку російського націоналізму, завданням якого є розкриття логосу російської нації, усвідомлення та вдосконалення самобутніх граней російського характеру в релігії, культурі, у всіх формах людської творчості. І коли кожен руський в своєму конкретному житті, у своїй професії буде прагнути діяльно реалізувати національну і православну самосвідомість, тоді ми зможемо разом дати відсіч нівелюванню, знеособленню та розпусті, які сьогодні вирують, як за часів Ноя» [7].

З огляду на специфічне та взаємопов'язане розгортання цих двох концептів – «духовність» та «боротьба із Заходом» – авторка даного дослідження вважає за необхідне прояснити їхні сутність і роль як інструментів у ідеологічних маніпуляціях доктрини «русский мир», що дасть змогу більш ґрунтовно підійти до її деконструкції.

Концепт виняткової «духовності» російського народу є водночас і більш базовим, і більш еластичним у цій системі, тому йому варто приділити більшу увагу. Якщо звернутись до західних словників, то можна побачити, що духовність (spirituality) визначається в них переважно через внутрішній особистий стан (духу) людини, в її зверненості до Бога (чи ідеї) та нематеріальних цінностей, які вона зрощує всередині себе [див., наприклад: 8]. Натомість у російських словниках духовність постулюється як об'єднуючий базис спільноти, в якому містяться моральні цінності та традиції, сконцентровані переважно у релігійних вченнях та богословських текстах. Таке перенесення індивідуального на соціальне є досить характерним для російської думки, оскільки дає простір для маніпуляцій: для «еліт» індивідуальна відповідальність переноситься на широке коло осіб, а для «народу» –

індивідуальна свобода мислиться скоріше в масштабах нації, аніж окремої особистості. Звернімось же до прикладів конкретних визначень «духовності» у російських словниках. Так, у словнику «Основы духовной культуры (энциклопедический словарь педагога)» знаходимо таке визначення: «Російська духовність – це явище, що охоплює народну свідомість як цілісний національний феномен, властивий лише і тільки російському народу. Вона проявляється як: відповідальність за Росію і свій народ; соборність («На світу і смерть красна»); схильність до роздумів про те, що таке Росія, в чому її сутність, покликання і місце в світі; міцний зв'язок між поколіннями (російський народ любить «родичатися»); сердечне сприйняття краси і доброти світу, цілісне їх осягнення, а не врізнобіч по аспектах і частинах; цілісно-синтетичне пізнання; пошук сенсу свого ставлення до Бога; совісність як основа моральної оцінки своїх і чужих вчинків (генетична тяга до справедливості). Навіть у періоди свого морального й економічного падіння російська людина залишається російською з огляду на особливу ознаку духовності як способу її ставлення до себе і світу. Російська духовність визначається також широтою географії Росії. Вона підпорядковує собі простір і час» [9]. Із цього визначення можна зробити кілька дуже важливих висновків про «російську духовність» як феномен.

1) На першому місці серед ознак цієї духовності стоїть саме патріотизм, відповідальність за «отечество», а не стосунки з Богом, особисті чи то конфесійні (в межах православ'я); сюди ж можна віднести і поняття «соборність», в межах якого відповідальність еліт переноситься на широке коло осіб (про що ми вже говорили вище), а також спонукання до роздумів про долю Росії, її призначення, під якими розуміється саме месіанський концепт богообраності російського народу;

2) Релігійний аспект духовності виноситься лише на шосте (!) місце, що виглядає дуже дивно в контексті повсякчасного апелювання в межах цієї доктрини до православ'я; незвичним є і саме формулювання «пошук сенсу свого відношення до Бога», аналізу якого можна було би присвятити взагалі окреме дослідження, але зазначимо лише одне: з огляду на все перелічене, місце росіянина у структурі держави постулюється як самозрозуміле та вписане у його «генетичний код», натомість у сенсі стосунків із Богом треба ще розібратися, що наштовхує на думку про те, що російські ідеологи залишають собі шляхи для відступу назад до атеїстичного світогляду (якщо це буде історично виправдано в контексті ролі Росії як міжнародного лідера);

3) Релігійному складнику «духовності», окрім патріотичного, передує ще й культурний складник, який виражається як в естетичному пізнанні світу, так і в літературно-філософському, відмітною рисою яких є містичний складник, на протигагу Заходу з його раціоналізмом і просвітництвом;

4) Ще одним моментом, на який не можна не звернути увагу, є постулювання тісного зв'язку між географією Росії та її духовністю, що виглядає досить дивно для людей, які нібито є захисниками ортодоксального православ'я, адже християнин стверджує услід за ап. Павлом: «постійного міста не маємо тут, а шукаємо майбутнього!» (Послання до євреїв 13:14). Російський письменник і телеведучий Сергій Шаргунов, обговорюючи проблематику російської духовності з такими відомими в Росії мислителями, як Яків Кротов та Володимир Кантор, висловив цей дивний географічний аспект таким чином: «Будучи країною, безумовно, відсталою, вона (Росія – К.Б.), тим не менш, демонструє тлінним людям якесь устремління в інобуття. І навіть Червона площа для мене – це якийсь простір, що завис між буттям і ніщо. Саме в цьому сенсі, звичайно, те, що відбувається тут, для мене є духовним» [10].

Більш розлоге пояснення концепту «духовність» знаходимо в енциклопедії «Русская цивилизация», яка є одним із томів 30-томного видання «Большой энциклопедии русского народа», підготовленого такою структурою, як «Институт русской цивилизации», який вже видав близько двох сотень книжок, що стосуються доктрини «русского мира» чи виражають «русскую идею» (серед видань можна знайти як Бердяєва, Леонтьєва та інших мислителів кінця 19-го – початку 20-го століття, так і богословів, і навіть аналіз «державної ідеології епохи Путіна»). У цій енциклопедичній статті все ж є на початку відсилка до православ'я, але досить велика частина присвячена... також географії! «Поняття російської духовності зумовлено природною і первісною географією російської душі» [11, с. 237]. Далі автор даного опусу ієромонах Іоанн (Кологривов) підводить читача через низку умовиводів до цікавого висновку:

– російська душа широка, як російська земля, вона пов'язана із землею містичним зв'язком, діонісійським началом;

– це містичне начало відрізняє російське православ'я від візантійського, це вічне прагнення до розширення, яке свято живе в душі кожного росіянина;

– це прагнення також апокаліптичного мислення, тому росіяни протистоять Заходу (у католицизмі, як постулюють багато російських авторів, більший акцент на святі Різдва, аніж на Великодні, що є досить суперечливою тезою);

– апокаліптичність у поглядах росіянина виражається також через нехтування матеріальними благами заради духовних чеснот і «Отчизны»;

– це нехтування виправдовується сподіванням на постапокаліптичне царствування, оскільки російська релігійна совість ніколи не задовольнялася видовищем особистого порятунку однієї індивідуальної душі, вона завжди була стурбована загальним порятунком; цей порятунок має принести богообраний російський народ, і водночас він має пришвидшити прихід кінця для сущого;

– ця месіанська роль Росії найкраще оспівується богословами та літераторами, оскільки російська свідомість глибоко містична і їй не властивий західний раціоналізм з його аргументативним підходом, все має йти від серця і братись на віру;

– все це дає змогу зробити висновок, що саме християнська віра «дала метафізичне виправдання тій дискримінації, яку російська людина інстинктивно здійснювала стосовно земної дійсності».

Під дискримінацією, наскільки можна зрозуміти, автор має на увазі активну боротьбу, яку російська людина (точніше, ідеологія) провадить проти Заходу, загальноєвропейських цінностей, матеріального достатку (більшості населення) та інших речей, якими варто знехтувати, аби виправдати концепт «Москва – Третій Рим», який має панувати над світом. Таке трактування духовності, навіть з огляду на більш активну включеність релігійного складника, є націоналістично-ідеологічним конструктом. Мета такої «духовності» – не звернення до «внутрішнього життя» людини, не особисте спасіння і налагодження стосунків із Богом, як у більшості релігій, це програмування громадянина на досягнення певних експансійних цілей, які впродовж століть є незакритим гештальтом (словами сучасної психотерапії) політичної та культурної еліти Росії. Ці статті не є поодинокими маргінальними прикладами, навпаки, вони дійсно акумулюють у собі той пласт подібних міркувань, який накопичився в Росії впродовж кількох століть. Проілюструємо це кількома найбільш вагомими історичними прикладами.

Так, у російській філософській та художній літературі дійсно істинне покликання російської духовності найчастіше виражається в контексті подолання смертності людини, як перемога його духу і тіла над смертю саме в апокаліптичному розумінні цього процесу,

наприклад, у М.Ф. Федорова, Л.М. Толстого, Л. Андреева, А. Платонова, Л.В. Карасєва, В.Ш. Сабірова. Зокрема, сучасний письменник Л.В. Карасєв пише про це так: «Немає проблеми Росії, є проблема подолання смерті. Це те спільне, що проривається крізь усі багатоманітні форми російського духовного руху» [12, с. 104]. Суголосно з ним висловлюється й інший російський письменник та філософ В.Ш. Сабіров, на думку якого «питання про смерть та її подолання є центральною больовою точкою й основним завданням російської релігійної філософії (російської ідеї)» [13, с. 25]. І дійсно, есхатологічні мотиви та тема безсмертя мають глибокий базис у російській релігійній культурі, правда не стільки християнського характеру, скільки справді діонісійсько-міфологічного. Це неканонічно-містичне устремління в російській культурі досить тонко вловив Ф.М. Достоєвський: «Кажуть, що російський народ погано знає Євангеліє, не знає основних правил віри. Звісно так, але Христа він знає і носить його у своєму серці із самого початку. <...> Можливо, єдиною любов'ю російського народу є Христос, і він любив образ Його по-своєму, тобто до страждання» [14, с. 44-45]. Ця містична схильність до страждання вплітається у російський політичний міф як архетипний обряд ініціації: після проходження всіх випробувань народ доведе свою геройську сутність і його приймуть у сонм богів та рівних (згадаймо приклад з 12 подвигами Геракла). Такий мотив вписувався навіть у релігійні підручники царської доби: «Необхідно було, щоб дух та геній російського народу для подальшого свого розвитку з метою виконання Промислом Божим уготованих для нього світових завдань і цілей на перших же ступенях свого історичного розвитку загартувався б у боротьбі, змужнів і розвинув витривалість, терпіння і особливо зміцнів у вірі в Бога» [15, с. 43-44]. Автор цього посібника священник Євстафій Новік стверджує, що випробування, які посилаються Росії, – свідочтво її обраності, оскільки православ'я – це світло світу, яке п'їтьма сприймати не хоче, а отже, всі війни з Росією велися і ведуться проти того світла, яке поки ще живе в ній, – проти православ'я. Така позиція також є дуже зручним політичним конструктом, адже легітимізує будь-які загарбницькі війни, знімаючи роль Росії як агресора: вона не агресор – вона несе світло віри й духовності, а от якими методами – це вже інше питання, яке відсувається на другий план.

Подібні ідеї просувались не лише через богослов'я чи літературу – чи не найвагомішу роль у становленні російського месіанства відіграла філософія, ба більше, як доказовий матеріал використовувались й тексти українських філософів, які в усіх підручниках фігурують як «російські». Одним із найяскравіших прикладів є використання російським філософом В.Ф. Ерном постаті Григорія Савича Сковороди, який в його інтерпретації постає як «перший російський філософ» [16]. У передмові до своєї книги про українського мислителя автор пише про основний характер російської філософської думки та метод її вивчення. У вже знайомій нам риториці він постулює російську філософію як втілення духу східної Церкви на противагу західній філософії з її католицизмом та раціоналізмом. Фактично весь вступ присвячено обґрунтуванню того, в чому російська філософія є винятково оригінальною на фоні світової, що відбувається не через ілюстрацію своїх ідей у ствердному стилі, а через протиставлення Заходу та його ідеям. Таке обґрунтування «від протилежного» взагалі є характерною рисою російської ідеології. Конкретно в цьому випадку автор намагається провести відмінність між «східним божественним Логосом» та західним раціо, що з філософської точки зору уже видається досить дивним, оскільки виглядає як боротьба з вітряками: західна раціональність також має глибоко містичне коріння як у богословській літературі, так і у суто філософській. Це дуже гарно висловив Паскаль у своїй філософії, зауваживши, що «серце має такі рації, яких не має рація». В. Ерн наполягає на тому, що лише російський народ може спасти східний Логос від Заходу. Це лише

одиничний приклад того, як і в історико-філософській праці месіанські ідеї на ґрунті російської духовності превалювали над науковим підходом та логічним викладом матеріалу.

Загалом, російська духовність дійсно цілком відображає національну ідею росіян, яку досить влучно висловив німецький вчений другої половини ХХ століття: «Росіянин у цьому питанні відрізняється від європейців. Його національною ідеєю є спасіння людства росіянами. <...> Таким чином, вони привносять і у світову політику той дух месіанства, яким переповнена їхня душа» [17, с. 194]. Тобто російська «духовність» – це ще одна назва для ідеологічного конструкта «російська ідея», а «спасіння світу» передбачає перетворення цього світу на «російський», і не обов'язково в релігійному плані, головне – в плані першості на міжнародній арені, щоб «широка географія» Росії змогла вмістити весь обшир країн, які її оточують. Таким чином, поняття «духовність» в російському контексті має набагато більше конотацій з ідеологією «привласнення» та «боротьби», аніж з православною вірою.

У процесі дослідження авторка дійшла таких **висновків** щодо результатів. Цю статтю було присвячено аналізу витоків, сутності та використання у культурному дискурсі поняття «російська духовність», деконструкції його релігійного підґрунтя та експлікації міфологічних витоків і політичних конотацій в контексті доктрини «русский мир». У процесі реалізації поставленої мети авторка дійшла висновку, що поняття «духовність» є базовим інструментом для соціальної ідейної експансії в контексті доктрини «русский мир». Його джерела – в ідеологічному конструкті «русская идея» та архетипах політичного міфу російської спільноти, які діяли через художню, богословську та філософську літературу останніх кількох століть у російському культурному дискурсі. Доведено, що релігійний складник поняття «російська духовність» виявляється менш значущим, аніж політичний, культурний чи навіть географічний, що дає змогу експлікувати його як інструмент ідеологічної маніпуляції в контексті квазірелігійної доктрини «русский мир».

Список використаної літератури

1. Conceptus – концепт, поняття. *Європейський словник філософії. Лексикон неперекладностей* / наукові керівники проекту: Барбара Кассен і Констянтин Сігов. Київ : Дух і літера, 2009. Т. 1. С. 279-283.
2. Wierzbicka A. *Semantics, Culture and cognition: Universal human concepts in culture-specific configurations*. Oxford & New York : Oxford University Press, 1992. 487 p.
3. Deleuze G. *Logique du sens*. Paris : Les Éditions de Minuit, 1969. Collection Critique, 392 p.
4. Петров А.П. Проблема messiанства и его философский смысл. *Известия Российского государственного педагогического университета имени А.И. Герцена. Аспирантские тетради*. 2008. № 34(74). Ч. 1: Общественные и гуманитарные науки. С. 390-393.
5. Лосский И.О. *Условия абсолютного добра*. Москва : Издательство политической литературы, 1991. 368 с.
6. Казин А.Л. *Россия в нехристианском мире: к вопросу о нашем будущем. Перспективы человека в глобализирующемся мире* / под ред. В.В. Парцвания. Санкт-Петербург, 2003. С. 210-221.
7. Дверницкий Б.Г. *Русское национальное сознание и современность*. «Круглый стол» журнала «Имперский курьер». URL : www.rus-imperia.com (дата звернення: 10.05.2021).
8. Collins English Dictionary. URL : <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/spirituality> (Last accessed: 10.05.2021).
9. *Основы духовной культуры. Энциклопедический словарь педагога*. Екатеринбург : В.С. Безрукова, 2000. URL: https://spiritual_culture.academic.ru/ (дата звернення: 11.05.2021).

10. Шаргунов С. Особенная русская духовность? URL : <https://www.svoboda.org/a/24202254.html> (дата звернення: 11.05.2021).
11. Святая Русь. *Энциклопедический словарь русской цивилизации* / составитель О. А. Платонов. Москва : Православное издательство «Энциклопедия русской цивилизации», 2000. 1040 с. URL : <https://rusinst.ru/trudy-instituta/enciklopedii-i-slovari1.html> (дата звернення: 17.05.2021).
12. Карасев Л.В. Русская идея (символика и смысл). *Вопросы философии*. 1992. № 8. С. 92-104.
13. Сабиров, В.Ш. Русская идея спасения (Жизнь и смерть в русской философии) : монография. Санкт-Петербург, 1995. 152 с.
14. Достоевский Ф.М. Дневник писателя. 1873. *Собрание сочинений в 15 томах*. Санкт-Петербург: Наука, 1994. Т. 12. С. 37-49.
15. Дивные пути промысла Божия в истории русской церкви и русского государства : Изложение в строгом применении к программе по Закону Божию в 6-м классе мужских и женских гимназий и реальных училищ / сост. священник Евстафий Новик. Одесса : Тип. Е. И. Фесенко, 1900. 180, II с.
16. Эрн В.Ф. Григорий Саввич Сковорода : Жизнь и учение. Москва : Путь, 1912.
17. Шубарт В. Европа и душа Востока : монография. *Альманах «Русская идея»*. 1997. Вып. 3. 448 с.

THE CONCEPT OF “SPIRITUALITY” AS A FUNDAMENTAL TOOL FOR SOCIAL IDEOLOGICAL EXPANSION IN THE CONTEXT OF THE DOCTRINE “RUSSIAN WORLD”

Kseniia Zborovska

*H. S. Skovoroda Institute of Philosophy of the National Academy of Sciences of Ukraine
Triokhsviatytska str., 4, 01001, Kyiv, Ukraine*

The purpose of this work is to analyze the origins, essence, and use of the concept of "spirituality" in cultural discourse within the discourse of the doctrine "Russian world," to deconstruct its religious basis and show mythological origins and political connotations in the context of the doctrine "Russian world." The author defends the idea that the concept of "spirituality" is a fundamental tool for social, ideological expansion in the context of the doctrine of the "Russian world." Its sources are in the ideological construct of the "Russian idea" and the archetypes of the political myth of the Russian community, which have acted through the fiction, theological and philosophical literature of the last few centuries in Russian cultural discourse. Analysis of a whole array of Russian literature of artistic, theological, and scientific nature led the author of this study to conclude that the fundamental concepts used as tools of ideological manipulation within the doctrine of "Russian world" are the concepts of "spirituality" and "culture."

It should be noted that the concept of spirituality is very plastic in the doctrine of the "Russian world," its direct non-poetic definition is virtually impossible for Russian ideologues. However, it is a critical argument in favor of Russia in the dispute with the West for supremacy. The West's opposition largely determines Russia's national idea, its messianic role, and its rhetoric, and this rhetoric is inconceivable without justifying the exclusive peculiarity of Russian spirituality, which is ready to "embrace" the whole world; with a "broad Russian soul." It is argued that the religious component of the concept of "Russian spirituality" is less significant than political, cultural, or even geographical, which makes it possible to explain it as a tool of ideological manipulation in the context of the quasi-religious doctrine of "Russian world."

Key words: ideology, doctrine "Russian world," spirituality, political construct, quasi-religious concept.